

"Was heisst Weber?"

Wilhelm Hennis: *Max Webers Fragestellung. Studien zur Biographie des Werks*, Tübingen, J.C.B. Mohr 1987, 242 s., DM 34,-; Christian Gneuss/Jürgen Kocka (red.): *Max Weber. Ein Symposium*, München, DTV 1988, 219 s., DM 14.80,-.

"Hvor godt kender vi Max Weber?", spurgte Friedrich Tenbruck i en efterhånden berømt artikel fra 1975. Og det med god grund. Max Webers i enhver henseende enorme værk - Gesamtausgabe er anlagt til 32 brosten - fremstår som et splittet, fragmenteret korpus af tekster: Der er de omfattende studier over de østelbiske landarbejdere; analyser af magt, bureaukrati og politik; store religionssociologiske undersøgelser; en rettsociologi og en videnskabsteori. Og så videre. Men værkets bærende konstruktion, eller den i forskningen blot nogenlunde accepterede helhedsopfattelse og beskrivelse, den savnes stadig.

Der verserer således vidt forskellige opfattelser af, hvad Weber i det hele taget "står for". Opfattelser, der knytter sig til diverse intellektuelle miljøer og paradigmer, der ikke i synderlig grad udveksler indbyrdes. Der er den Weber, der via Talcott Parsons kom tilbage over dammen: Den kanoniske grundlægger af sociologien i en kopernikansk drejning, som gjorde den til en moderne empirisk socialvidenskab om "social action". Der er universalhistorikeren Weber: Beskriveren af Aftenlandets kolde rationaliseringsprocesser. Og mellem dette overordnede skisma svømmer legitimitetsteoretikeren og videnskabsteoretikerens "Werurteilsfreiheit".

Dette blot som en overfladisk fremmaning af den diversitet, Weber har kunnet katalysere.

Kendetegnende for denne situation er det, at de forskellige læsninger efterlader store dele af værket urørt, at det eksempelvis må inddeles i diverse "førsociologiske" og "kulturvidenskabelige" faser. Værket i sin helhed ligger hen som et stenbrud. Hver tager, hvad der nu kan bruges. Hver især går man og pusler med sin egen Weber-variant.

Jeg skal i det følgende omtale to af de seneste skud på den tykke stamme af sekundærlitteratur. Den første er et udtryk for mangfoldigheden og spændvidden i forfatterskabet, den anden forsøger dristigt at udkaste den store sammenhængende opfattelse af Webers værk.

1.

I *Max Weber. Ein symposion* går en række renommerede og prominente Weber-forskere på banen og giver - vist nok både for den velbevandrede og uindviede - et godt indblik i nogle af de problemstillinger, der kan arbejdes med i forlængelse af en Weber-læsning. Det fører naturligvis for vidt at omtale alle bidragene og udskifterne af paneldiskussionerne. Det kan kun blive til en flygtig berøring.

Bogen er udsprunget af en radioserie i NDR, hvilket medfører, at der ikke er tale om afgørende nyformuleringer, men pædagogisk værdifulde sammenskrivninger og polemikker. Bogen er da en fremragende, uhøjtidelig, men dog vægtig introduktion og genopfrisker.

"Vater Sozialstaat". Max Webers *Widerspruch zur Wohlfahrtspatronage* er Horst Baiers bidrag. Baier kan tælles blandt de i reglen velgørende "hårde" og

kontroversielle tyske sociologer, som ofte bærer en næsten kynisk maske i sine tekster. I dette tilfælde en underfundig spydig og tankevækkende artikel om velfærdsstatens kultursociologiske implikater. Det påpeges, at såvel socialdemokraterne og de konservative var indædte modstandere af de sociallove, Bismarck påbegyndte indførslen af i 1881. Også de intellektuelle, liberale mellemlag var valne. Weber diagnosticerer en "passiv demokratisering", "patrimonial feudalisering" i dette velfærdsstatslige klientvæsen. En nivel- lering af de beherskede i forhold til et bureaukrati, der på sin side tenderer mod en autokratisk særstilling. Det politiske system udarter til et effektivt apparat, som blot skal udligne og harmonisere interessermodsatninger, og sikre stabilitet. Således kan - hvad Dieter Henrich siger i en anden forbindelse - den politiske frihed udemærket vokse samtidig med et tab af "human frihed". At den politiske frihed på denne vis indskrives i en administrativ nihilisme, udgør som bekendt et af udvekslingspunkterne mellem Weber og den kritiske teori.

Forholdet mellem Marx og Weber diskuteres af Sven Papcke, Jerzy Topolski og Hans-Ulrich Wehler, men samtalen letter aldrig rigtig, da man synes for umiddelbart enige om Marx' indlysende betydning for Webers optik. Den bedste af de fire diskussioner er uden tvivl den af Wolfgang Schuchter ledede om Weber og det modernes projekt. Der kan her spores en interessant tendens til at lade modernitetskategorien glide over i en mere omfattende, men ganske vist også endnu temmelig diffus, kulturkategori. Specielt Henrich betoner Webers måde at analysere kultur på.

Weber distancerer sig - på linje med

sin samtid - fra enhver historiefilosofisk ansats. Han anerkender, hverken et i historien virksomt handlingssubjekt (proletariatet), eller et referencesubjekt (Verdensånden). Webers kulturanalytik støber derfor i polygonale former. Et utal af faktorer og "Lebensordnungen" griber ind i hinanden, og denne interaktion frembringer så lejlighedsvis stabile, irreversible konstellationer. Disse faktorer kan beherskes på et teoretisk niveau, men Weber afviser, at man ud fra disse faktorer skulle kunne deducere et historiefilosofisk overblik. Et synspunkt, som i øvrigt kan hævdes at stå i forbindelse med Webers ny-kantianske videnskabslære. Ny-kantianerne betragter verden som et heterogent kontinuum, et kaos, som først får struktur i kraft af historikerens kategoriserende begrebsarbejde, der på sin side altid kun kan være partielt bestemt.

Således er det ikke hos Weber som "Kulturwissenschaftler", man skal forvente at finde såkaldt åndsvidenskab, der kan restaurere konsensus, identitet og mening i den moderne eller postmoderne tilstand. En sådan forventning synes ellers generelt at have konjunktur for øjeblikket. Jürgen Kocka påpeger i artiklen "Zwischen Elfenbeinsturm und Praxisbezug", at Webers videnskabsteoretiske synspunkt udelukker en sådan kompensatorisk funktion. En kulturvidenskab kan og skal ikke kompensere for den smertelige "Entzauberung der Welt". Dens opgave er at være kritisk.

Man kan altså komme vidt omkring i den lille bog om Max Weber, fx en eminent, komprimeret introduktion til Webers protestantisme-teser (Richard van Dülmen), en artikel om Weber hindsides jerntæppet (Johannes Weiss), og en oplysende biografisk skitse om det

ømtålelige: "Max Weber und die Frauen" (Ingrid Gilcher-Holtey).

Gennem flere af bogens bidrag fornemmer man, at forfatterne føler trang til at aflevere deres mening om et af de mere kontroversielle bidrag til Weberforskningen, som har set dagens lys inden for det sidste års tid: Wilhelm Hennis: *Max Webers Fragestellung*.

2.

Som titlen antyder er Hennis' bog et forsøg på at begribe og fremstille det fundamentale i Webers mangesidede værk. Hennis vil gå på tværs af de fragmenteringer og reduktioner, der er foregået efter den sidste krig. Det gælder nu om at læse Weber friskt og fordomsfrit, eller "unbefangen", hvis der skal alluderes til mesteren selv.

Det var, som nævnt, Tenbruck, der i midten af 70'erne fandt tiden inde til at forsøge at danne sig en helhedsopfattelse af Weber, og han fandt "Entzauberungs/rationaliserings-motivet velegnet til at konstituere et sådant centralt omdrejnings- og udlægningsskæbepunkt. På denne vis blev "Einleitung" og "Zwischenbetrachtung" i de religionssociologiske skrifter efterhånden nye basistekster, og "Hvad er rationalitet" opfattet som Webers ledemotiv.

Spørgsmålet er dog, i hvor høj grad denne perspektivering giver andre sider af Webers forfatterskab mening, ja, om den overhovedet kan danne udgangspunkt for en helhedskonception.

Nu vil Wilhelm Hennis ganske vist ikke benægte, at spørgsmålene vedrørende diverse rationaliseringsprocesser er af betydning, men han insisterer - og det ganske bombastisk - på at det kun overfladisk set er det afgørende og centrale motiv, på samme vis som Parsons

handlingsteoretiske accentuering, kun er relativt central. For at en moderne socialvidenskab måtte være en videnskab om "social action", var ifølge Hennis en banalitet, som enhver samtidig jurist og nationaløkonom kunne udfolde begrebsligt, hvad Weber så pligtskyldigt gjoirde i sin kategorilære.

At sådanne proportionsforvrængninger har vist sig så sejlivede skyldes - stadig ifølge Hennis - at man ikke i tilstrækkelig grad har betragtet værket i dets idehistoriske realkontekst, og det ganske enkelt fordi man faktisk ved mindre om denne "Jahrhundertwende"-sammenhæng, end om den politiske teori på Hobbes' tid. Hennis' metode er da denne: Med udgangspunkt i Webers tekster og deres samtidige videnskabelige kontekst at efterspore den røde tråd.

Hennis udgangspunkt er *Den protestantiske etik og kapitalismens ånd*. Et værk, som stadig kan give anledning til diskussion, et værk som det 20. århundrede tilsyneladende ikke kan blive færdigt med. Hennis holder sig nu til de svar på tiltale, Weber afleverede til sine samtidige på den kritik han fik (de såkaldte "Anti-kritiken"). Her finder man nemlig en række præciseringer af Webers anliggende, og det er så Hennis' håb, at han vil være i stand til at rekonstruere, hvad Weber egentlig mente. For forstår Hennis først een eneste Weber-tekst "rigtigt", kan den tjene som værktøj for værk gennemgangen.

Denne metode er vel ikke uden videre uproblematisk. Ikke alene medfører den en noget trættende bevisførsel for, at Hennis nu også virkelig forstår Weber. Dertil kommer Hennis' manglende lyst til metodisk at reflektere de eventuelle nuancer mellem at forstå, udlægge eller

fortolke en tekst. Under alle omstændigheder er det problematisk at grundlægge en konception på en dokumentation af, hvad Weber "mente", at basere sin læsning på denne vis er at kvalificere den via negativa: nemlig som en ikke-misforståelse af et tekstkorpus. En noget snoet fremgangsmåde. Og i denne sammenhæng hviler der da også noget sært altmodisch, professoralt over Hennis' studie.

Der skal ikke her gås nærmere ind på de utallige mellemregninger, men hurtigt - i al korthed - springes frem til resultatet; Webers protestantismearbejder drejer sig ikke om protestantismens betydning for kapitalismens opkomst. Webers kollega, Werner Sombart, havde allerede i *Der moderne Kapitalismus* betragtet denne sammenhæng som så velkendt, at den ikke var værd at beskæftige sig med.

Derimod interesserer Weber sig indgående for bestemte religiøse forestillingers indflydelse på livsførelsen, for karakterologiske virkninger, som følge af forskellige arter af fromhed. Det handler i sidste ende om dén etiske livsstil, der medførte, at kapitalismen sejrede i menneskets sjæl. Og accenten ligger altså her på livsstilens niveau, ikke på en kapitalismens genealogi som sådan. Når Weber taler om "Geist des Kapitalismus", mener han rettelig en bestemt stil, en specifik livsreglementering, og det implicerer altså ingeniunde, at der kun gives kapitalisme i forbindelse med denne reglementering, eller at denne habitus udelukkende gives i forbindelse med kapitalisme. Færre misforståelser havde verseret, om Weber havde kaldt sin protestantisme-analyse for "Den protestantiske etik og den kapitalistiske habitus". For det var det han mente - siger Hen-

nis.

Webers opmærksomhed retter sig altså mod den konkrete livsførelse, som *hverdagens stil*. Hvordan er forskellige former for tro i stand til at stilisere, som de gør. Opmærksomheden retter sig kun sekundært mod en eller anden obskur rationaliseringsproces. De rationaliseringsprocesser, som interesserer Weber, er de, som kan sættes i forbindelse med en praktisk etik, en konkret livsførelse. Og denne disciplinering og metodusering af hverdagen - som Weber finder i de forskellige puritanske sekter - kan udemærket implicere et irrationelt element - en rationalisering til en irrationel livsførelse, som det eksempelvis er tilfældet i det calvinske "Berufs"-begreb.

Det må da opfattes som en overfortolkning, når den *Protestantiske etik* læses som et bidrag til den versterlandske rationalitets historie. Det er den praktiske livsførelse, konsekvenserne for modernitetens konkrete mennesker, Weber er på jagt efter. Og diagnosen lyder jo som bekendt: "Fachmensch ohne Geist, Genussmensch ohne Herz".

Wilhelm Hennis' læsning munder således ud i den påstand, at Webers problematik er antropologisk-karakterologisk orienteret. Hvad sker der med mennesket under indtryk af forskellige prægende faktorer? Hvordan påvirkes livsstilen af religion, økonomi, jura, bureaukrati etc.? Det er ifølge Hennis Webers problematik, og den skal så skabe enheden i værket.

I bogens andet kapitel forfølger Hennis denne problematiks tematiske nedslag på alle tænkelige niveauer og faser i forfatterskabet. Overalt hævder Hennis forholdet mellem personligheden og "die Lebensordnungen" som Webers centra-

letema. Disse ganske detaljerede, næsten filologisk pedantiske undersøgelser munder sluttelig ud i en helt overordnet placering af Webers anliggende. Hennis placerer Weber inden for den klassiske politiske filosofi, der strækker sig fra Aristoteles til Machiavelli, frem til Rousseau og Tocqueville, og som via Nietzsche så perpetueres af Max Weber. I Hennis' udlægning er Webers problematik da i sidste ende faktisk naturretens klasiske: hvad er det for mennesket rigtige liv, og hvad er den rigtige indretning af de menneskelige former for samvær? I kapitalismen får Weber øjnene op for en vital konflikt mellem de to elementer i denne problematik. Personligheden og livsformerne kan ikke finde sammen i et umiddelbart harmonisk forhold. Mennesket involveres kun partielt i den moderne arbejdsdelte kultur, og det er netop problemet: en penibel spænding og splittelse, som betyder, at hverdagen ikke subjektivt kan erfares og udlægges som etisk meningsfuld. Det, som fascinerer Weber ved puritanerne er, at dualismen her er ophævet i praksis. Livet og livsordningerne er en afrundet rationaliseret helhed. Livsstilen er en umærkelig meningsfuld selvfølge. En sådan syntese synes nu ikke længere mulig, og først og fremmest under indtryk af Nietzsches forfatterskab bringes Weber da til at spørge, hvad det er for en "Typus Mensch", de nuværende "Lebensordnungen" favoriserer. Hvad er det for karakterologiske/antropologiske kvaliteter, der kan komme til magten i moderniteten?

At Webers centrale problematik er antropologisk orienteret var også god latin for en Löwith og Mommsen. Men, som man vil se, er Hennis' forståelse af det antropologiske motiv ikke begrænset til

et specifikt personlighedsideals realiseringsmuligheder i en rationaliseret verden. Hos Hennis er problematikken i egentlig forstand grundlæggende, og placeret i direkte forlængelse af den politiske filosofis klassiske problemstillinger. Det centrale er ikke personlighedens muligheder for autonomi og autencitet, men i videre forstand en overordnet interesse for karakterologiske konsekvenser af det moderne bureaukrati, den moderne politik og så videre.

"Hvordan får man det bedste ud af mennesket?" Sådan formulerer Mommsen i den først omtalte bog Hennis' Weberudlægning. Han føler, han må "protestere skarpt" over for denne fortolkning, som han direkte karakteriserer som et fejlgreb. Han anfører, at den harmonerer dårligt med Webers insisteren på den for samfundet grundlæggende individuelle "Eigenverantwortlichkeit". Webers dilemma er i henhold til Mommsen, at denne ansvarlighed tendentielt bortfalder, hvorfor Weber ender i en form for aristokratisk liberalisme, hvor de "store" personligheder skal have mulighed for at udfolde sig magtfuldt i samfundslegemet, hvorved den af Hennis påståede antropologiske bekymring indskrænkes til noget dybt problematisk.

Hvor Hennis' fejltagelse i dybere forstand skulle ligge, kommer Mommsen ikke ind på i diskussionen, og det hører vel med til historien, at Mommsen ind i mellem får drøje hug i Hennis' polemisk anlagte noteapparat.

Hennis' bog er stilistisk præget af en noget overdramatiserende, næsten bur-schikos tone. Andre Weber-opfattelser fejes i en fart af bordet som ubegribelige misforståelser af sagen selv. Her brøler Hennis virkelig som en løve. For så i

reglen snart at falde til ro, som et modificerende lam. For kigger man nøjere efter, afviser Hennis i grunden ikke rationaliseringshypotesens centrale betydning. Han rokerer egentlig kun lidt rundt. Man ser: Hennis er ikke den tempelskænder, han prætenderer. Først i de allersidste spidsformuleringer angående Webers antropologi, er han kontroversiel, men åbenbart på tynd is.

Alligevel forekommer bogen værdifuld. Ikke mindst fordi den i andre kapitler bringer glimrende beskrivelser af Webers forhold til Nietzsche og til den samtidige nationaløkonomi. Man må overordnet betragte bogen som et forsøg på at konstruere et skiftespor i Weberforskningen. Bevares, Hennis lægger ikke mange skinner selv, men hans forsøg på at bevæge forskningen i en anden *retning* - for nu at ty til en forrygende Weber-term - fortjener uden tvivl opmærksomhed.

Henrik Ørnstrup

En i alle

Villy Sørensen: *Tilløb. Dagbøger 1949-53*, København, Gyldendal 1988, 235 s. Kr. 275,-.

Der er noget ængstende ved denne udgivelse. En frygt for at få bekræftet bange anelser. Normalt er der jo noget posthumt ved dagbøger. Her er det en endnu levendes papirer, der lægges frem. På forhånd forekommer det at være en sørgelig begivenhed. Er det resignationen, den store træthed, som tager over? Er det den udmattede olding, der kaster et længselsfuldt blik tilbage på ungdommens vitalitet? Man behøver ikke læse mange linier i dette værk, før alle disse forbehold er borte. Der er intet sentimentalt, intet resignativt her, men derimod en suveræn evne til at gøre det personlige alment vedkommende. Ud af disse dagbøger er det lykkedes Villy Sørensen at formidle konturerne af en *modus vivendi*, der aldrig bliver privat, men til stadighed en personligt vedkommende saga.

"Som svindleren i komedien af svindlertemotiver besvarede alle spørgsmål: spørg min hushovmester, således kunne jeg for at holde ærligheden i ære midt i mit livs svindel svare menneskene: spørg min dagbog!" Forlaget har ikke kunnet nære sig og har placeret disse ord på bagklappen, men det er faktisk et stykke falsk varebetegnelse. I det mindste, hvis man forventer intimiteter i banal forstand. Det er der intet af. Det afgørende er i denne forbindelse, at Sørensen selv har redigeret. Man fornemmer, at denne redigering har været temmelig selektiv. Og det er netop det fremragende, som gør, at bogen nærmest konstituerer sin egen genre.